

מעמד הפרוכת בכל השנה ובעבודת יום הכיפורים

הקדמה

תנן בפרק הוציאו לו (נא):

היה מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי הפרוכת המבדילות בין הקדש ובין קדש הקדשים וביניהן אמה. ר' יוסי אומר לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר (שמות כו: לג) 'והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים'.

גמ' שפיר קאמר להו רבי יוסי לרבנן! ורבנן אמרי לך הני מילי במשכן, אבל במקדש שני כיון דלא הואי אמה טרקסין, ובמקדש ראשון הוא דהואי, ואיסתפקא להו לרבנן בקדושתיה אי כלפנים אי כלחוץ, ועבוד שתי פרוכות.

בבית ראשון היתה כותל בעובי של אמה בין הקודש לקודש הקדשים ("אמה טרקסין"), אבל בבית שני הבנין לא היה יכול לספק כותל כה גדול, ולכן השתמשו בפרוכת כמו שהיתה במשכן. אך כיון דנסתפקו אם האמה טרקסין נתקדש כקודש או שמא כקה"ק, במקום פרוכת א' עשו ב' פרוכות עם רווח של אמה ביניהם. כל זה מבואר בבבא בתרא (ג.ג-ג:). ועיי"ש.

אולם תמהו הראשונים כאן דלמה הוצרכו לכל זה בבית שני. התוספות ישנים (ד"ה מספקה) והריטב"א (ד"ה מספקא) הקשו אמאי לא סגי לן עם פרוכת אחת, והתוס' (ד"ה ועבוד) הקשו דנהי דבעינן רווח של אמה, אבל למה לא עשו פרוכת אחת שעוביה אמה.

במאמר זה נעמוד על השיטות השונות למה עשו הפרוכות כך, ועפ"ז נחקור באופי הפרוכת ביסוד דינו כמבדיל בין הקודש לקה"ק (אות א').

אח"כ נעיין ביחס בין הפרוכת לבין הארון (אות ב'). ונעבור לדון בהזאות על הפרוכת בחטאות הפנימיות וביוה"כ, ובפרט לפי שיטת הרמב"ם (אות ג').

א. והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים

תפקיד טכני לפרוכת

כתבו התוס' ישנים וז"ל:

וא"ת בשלמא לצד פנים אסור לעשות פרוכת דדילמא נכנסים שם לצורך עבודת היכל והוא קדוש קדושת פנים, אלא לצד חוץ למה לא יעשוה, מה יש לחוש? י"ל כי פעמים יכנס שם [כדי] להקטיר קטורת על בין הבדים [שבולטין] בפרוכת כמין שני דדי אשה כדלקמן, וא"כ היה מקטיר בחוץ. ריב"א.

הנה מבואר דבעינן ב' פרוכות בבית שני מסיבות טכניות-מקומיות בלבד. שאם תלו הפרוכת לצד פנים יותר מדי אז יתקלו הכהנים לבוא במקום קודש הקדשים, ואילו אם תלוה לצד חוץ אולי יתקל הכה"ג ויקטיר קטורת של לפני ולפנים במקום הקודש. ולפ"ז י"ל דלעולם כל הצורך לפרוכת בהיכל הוא טכני, שצריכים לזהות מקומות מסוימות כ"קודש" וכ"קודש הקדשים" כדי שלא יבאו הכהנים לידי שגגה. וא"כ ניחא לן בב' פרוכות כי אע"פ שאינן מבדילות בדיוק בין הקודש לבין קודש הקדשים, עדיין מבטיחות שלא ישגו הכהנים בהיכל.

תפקיד מהותי לפרוכת

א. שיטת התוספות

כאמור, תמהו התוס' דאין להצריך ב' פרוכות כי למה לא סגי לן בפרוכת א' שעוביה אמה. ותירצו בזה"ל:

ולי נראה דמשמע להו לרבנן פי' דקרא 'והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש וגו' (שמות כו) שמצד חיצון של פרוכת יהא קדש ומתחילת עוביה ולפנים יהא הכל קדש קדשים, ולהכי לא מצי למיעבד פרוכת אחת שעוביה אמה ולאוקומה במקום אמה

טרקסין דילמא קדושה כלחוץ ונמצא דמתחילת עוביה ולפנים
אינו הכל קדש קדשים.

תוס' חידשו דיש דין מסוים בפרוכת שהפנים החיצוניות שלה חייבות
להיות דוקא בסוף מקום הקודש, ואז כל עובי הפרוכת לפנים ממנה תהא
במקום קה"ק. אז לעומת שיטת הריב"א בתוס' ישנים, התוס' ס"ל דאכן יש
צורך מהותי במיקום הפרוכת, שכנראה הפרוכת צריכה להגדיר מהו בדיוק
מקום כלות הקודש ותחילת קה"ק. ולכן בבית שני שהסתפקו בקדושת
האמה טרקסין, הוצרכו לעשות ב' פרוכות, א' לצד חוץ וא' לצד פנים, כי
ממ"נ א' מהן תעמוד על המצר בין הקדש לקה"ק.¹

אלא דלכאורה יש כאן מקום תימא. דהנה א"א לומר שכל פני
הפרוכת היו ממש על הקצה של איזור הקודש, כי לקמן בפירקין (נד.)
שנינן דבדי הארון בלטו בפרוכת! אז לפחות במקום בליטת הברדים, פני
הפרוכת היו בפנים מקצה הקודש, וגם עוביה היו מחוץ לקה"ק.

וכי תימא דיש לחדש ולומר שזה דין מיוחד במקום בדי הארון,
שדוקא כאן הצורך לקיים דין "והבדילה הפרכת" נדחה כדי שידחקו
ויבלטו הברדים, אבל לזה יש להשיב תרתי: א', מהכ"ת בכל זה, וב', הגמ'
לומדת דין בליטת הברדים מקרא דשיר השירים (א: ג), אז מנלן דדברי
תורה ("והבדילה הפרכת") יידחו מפני דברי קבלה? ואולי עוד י"ל דבאמת
אין כאן דחיית דין "והבדילה הפרכת" אלא שבדי הארון יכולים להרחיב
את קה"ק, וקונים את כל מקום הבליטה לקה"ק. אמנם בזה נפתרת הקושיא

¹ כמובן, אם נסתפקו בקדושת האמה טרקסין, לא סברו שדין זה ע"פ "והבדילה הפרכת
וגו'" נתקיים בבית ראשון. תוס' תירצו דאמר אביי בסוגיא בבבא בתרא (ג): "גמירי אי
כולהו בבנין אי כולהו בפרוכת", והם הבינו שאין זאת אומרת רק שהפרוכת חייבת להיות
או משל בנין או משל פרוכת, אלא שיש שני ערוצים שונים כדי לקיים "והבדילה הפרכת
וגו'", ושיש דינים מיוחדים לכל א' מהם. ומאחר דגמרין במס' סוכה (נא:): מהכתוב
"הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דה"א א' כח: יט) שקיבלו הנביאים חזון על כל תבנית
הבית הראשון [ושלכן נאסר להם לדורות מלעשות שום שינויים בבנין אח"כ], ומסתמא
שזה כולל אף האמה טרקסין, אז מוכח דכל הדין של "והבדילה הפרכת" נאמר דוקא
בפרוכת של בד ולא בפרוכת של בנין. ויש לציין שברור לפ"ז שהתוס' נקטו הבנה יסודית
במימרא דאביי, שיש שני סוגים שונים של פרוכת, ובזה אזלי לשיטתיהו בענין אופי
הפרוכת, נגד שיטת הריב"א.

בתרא, אבל הקושיא ראשונה עדיין עומדת, דמעולם לא שמענו שום מקור לזה.

ולכן לענ"ד צ"ל בדעת התוס' שאמנם א' מהדינים המעניקים חלות שם פרוכת הוא מקום תלייתה, שצריכים לתלות את הפרוכת במקום מדויק כדי שפני הפרוכת תהיו בסוף מקום הקודש, ואז מתחילת עוביה ולפנים הכל תהיה במקום קה"ק. אולם מאחר שיש לה דין פרוכת, הפרוכת עצמה קונה כל מה שבפנים לפני מונה כמקום קודש הקדשים. ולכן אע"פ שהכה"ג דוחף בפרוכת בשעת ביאתו ויציאתו, לעולם לא יצא מתוך קה"ק משום שלא יצא מהפרוכת.² וכן אין שום סתירה נגד יסוד התוס' מהא דברי הארון בולטים בפרוכת, משום שכל עוד שהפרוכת נתלה במצר הקודש, כל מקום מתחילת עוביה מהווה קה"ק. ונראה עוד בזה שיש לדייק כן מעצם הפסוק המצווה עשיית הפרוכת: "והבדילה הפרכת לכם בין הקדש לבין קדש הקדשים" – הרי ע"פ פשוטו הפרוכת קובעת מהו הקודש ומהו הקה"ק!³

ב. שיטת הריטב"א והגבורת ארי

לכאורה לפי תוס' יוצא שהיה דין פרוכת רק באחת מהפרוכות שבבית שני, דהיינו הפרוכת שבאמת עמדה על המצר בין הקודש לבין קה"ק. והעיר המקדש דוד (א: ה ד"ה ובהיכל) בזה דא"כ יש לעיין איך הכה"ג היזה דם הפר ודם השעיר על הפרוכת, דהרי מספקא לן לאיזה פרוכת איכא דין פרוכת אמיתי! ועיי"ש שהביא מהירושלמי (יומא ה:ד) דנחלקו התנאים אם הדם צריך ליגע בפרוכת, ואז צ"ע אם אפשר להלוט דברי התוס' עם שיטה זו בירושלמי. אמנם המקד"ד הסביר דאין להקשות מזה על התוס' עצמם, כי י"ל דס"ל כמו הבבלי שהדם א"צ ליגע בפרוכת. אבל באמת יש כאן כמה הנחות בשיטת הבבלי: א' לפי המ"ד שהדם א"צ ליגע

² ועוד ראיתי מי שהקשה איך הותר לכה"ג לדחוף בפרוכת ולעבור את תחום קה"ק כדי לסבב את הברדים (כמבואר בתוספתא [ב:יג במהד' ליברמן] ובתוס' רי"ד [נב:]) וכמו שנראה לקמן), והלא רק הותר לו ליכנס לקה"ק ד' פעמים בלבד, ולפ"ז ישנם ד' שהם ח'; אבל לפי דברינו כל עיקרו הקושיא נעלמת, כי באמת הכה"ג לא יצא מקה"ק הואיל ונשאר לפניו מן הפרוכת.

³ ועוד יש להעיר דזה המקום היחיד במקרא שהכינוי "קדש הקדשים" מופיע.

בפרוכת, גם א"צ שיגע הדם קרוב לפרוכת, וניחא לן אפילו אם יפול על הרצפה לפני הפרוכת החיצונית, דהוי ברוחק למעלה מאמה מהפרוכת הפנימית; ב' לפי הבבלי לכו"ע א"צ שהדם יגע בפרוכת.

ברם על ההנחה השניה כבר נחלקו כמה מהראשונים. דהנה ז"ל הגמ' להלן (נז.): "תנא כשהוא מזה אינו מזה על הפרוכת אלא כנגד הפרוכת. אמר ר' אלעזר בר' יוסי אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים של פר ושעיר של יום הכפורים. ודילמא דפר העלם דבר של צבור ושעירי ע"ז הווי דחזא דעבידי כסדרן."⁴ לכאורה הפשטות היא דנחלקו ר' אלעזר בר' יוסי והחכמים אי מצרכינן שיזה הדם על הפרוכת או רק "כנגד" הפרוכת, וכך פירשו תוס' ישנים (ד"ה והיו) והריטב"א (ד"ה אני). ואיברא דאין להקשות על התוס' עצמם מזה שהרי יתכן שסברו כמו החכמים בזה, אבל יש לעיין אם יש שסוברים כמו ר' אלעזר בר' יוסי, וא"כ איך ליישב תמיהת המקד"ד.

דהנה הריטב"א אצלינו הקשה כמו שהקשו התוס' ישנים, אבל הוסיף דבר בתירומו. וז"ל: "ואם נותנין הפרוכת כלפי חוץ ומניחין אמה של ריוח כלפי פנים דילמא היכל הוא וכשבא להזאת בין הבדים הבולטים על הפרוכת כעין דדי אשה כדלקמן (נ"ד א') כסבור להזות לפני ולפנים והרי הוא מזה בהיכל, וכן בהזאות שעושה כנגד הפרוכת בפר כהן [משיח] ובפר העלם דבר עושה אותם בהיכל והיה לו לעשותן בפנים."

ויש להעלות שתי הערות בהבהרת שיטתו בזה:

א. נראה מוכח לפי זה שהכה"ג צריך למשוך את הפרוכת החיצונית לאחורה כדי להזות כנגד הפרוכת הפנימית, דאלת"ה הרי לא הועיל כלום בעשיית הפרוכת הפנימית, כי עדיין אולי מזה בהיכל!

ב. אם נעיין בדבריו נראה דממ"נ יש דבר אחד שהוא לאו דוקא בדברי הריטב"א כאן. כי מצד אחד הוא הזכיר פר כהן משיח ופר העלם דבר, ומשתמע א' שהוא פוסק כמו ר' אלעזר בר' יוסי וב' דסובר כאיכא דאמרי שנחלקו בקרבנות אלו ולא בפר ושעיר של יוה"כ. אבל מצד שני

⁴ ואח"כ הובא איכא דאמרי דר' אלעזר בר' יוסי העיד בענין דם פר העלם דבר של צבור ושעירי ע"ז.

הריטב"א כותב "בהזאות שעושה כנגד הפרוכת", ומזה משמע שסובר כמו החכמים (שאמרו "כשהוא מזה אינו מזה על הפרוכת אלא כנגד הפרוכת"), וא"כ אין לחלק כלל בין פר כ"מ ופר הדש"צ לבין פר ושעיר של יוה"כ, שכולם יזה כנגד הפרוכת. ונ"ל יותר שכתב הריטב"א "כנגד" בדוקא לאפוקי משיטת ר' אלעזר בר' יוסי, דהיינו השיטת יחיד.⁵ וא"כ יש לעיין למה צריכים שיתקרב הדם כ"כ לפרוכת – דמשום זה הצריכו להוסיף פרוכת פנימית – אם מ"מ הדם א"צ ליגע בפרוכת.

וע"כ נראה דפירוש דברי הריטב"א "והיה לו לעשותן בפנים" הוא שהדם של החטאות הפנימיות צריך להתייחס לקה"ק. ואיך זה נעשה אם רק מזים כנגד הפרוכת, והדם נוחת בתוך הקודש? צ"ל שעצם הפרוכת מתייחסת לקה"ק, וע"י הזאה כנגד הפרוכת הדם מתייחס לפרוכת וע"י כך מתייחס לקה"ק. אמנם הלכה היא דלא יזה הדם ממש על הפרוכת אלא כנגדו, אבל עדיין צריכים להתייחס לפרוכת ממש כדי להתייחס לקה"ק, ולכן א"א לעשות רק פרוכת חיצונית שמא יזה הדם רחוק ממקום קה"ק. אז העולה מכל זה הוא דהסכים הריטב"א לתוס' ישנים שיש לפרוכת תפקיד טכני-מקומי, אבל גם הוא סובר שיש דין מהותי בפרוכת שע"י מתייחסים לקה"ק.

והנה גם הגבורת ארי עמד על מעמד הפרוכת בכמה מקומות, ומדבריו יוצאים ב' גישות. הגבור"א משלל דעת התוס' ישנים דרק עשו ב' פרוכות משום חששות מקומיות, דלא יתכן שיקטיר הקטורת של יוה"כ

⁵ ועוד, הרי בדף נז. תמה הריטב"א איך נחלקו ר' אלעזר ור' יוסי, שהרי ר' אלעזר בר' יוסי העיד שראה את הפרוכת בעיניו ברומי ודם היה עליו, ובדאי דלא היה משקר! וביאר דלעולם הודו לו החכמים שהיה דם על הפרוכת, אלא דס"ל דדם זה נגע בפרוכת שלא בכונה. ואילו ר' אלעזר ור' יוסי השיב כי ראה שהטיפות של דם היו מסודרין, ולכן הסיק שהזו שם בכונה. אמנם הביאור הזה רק שייך למ"ד דנחלקו בפר ושעיר של יוה"כ, כי מבואר בגמ' שדוקא הזאות הפר ושעיר ניתן לעשות כסדרן הועיל ועומד אצל הפרוכת בשעת הזאה, ולעומת בפר כהן משיח ופר העלם דבר של ציבור שצריך לעמוד מרחוק ולהזות. [ונעיין עוד בזה בהמשך בעז"ה.] וא"כ לו חידש הריטב"א דיש לפסוק כמו ר' אלעזר בר' יוסי נגד החכמים שהם הרוב, לפחות יש לצמצם את חידושו דנוקט כמ"ד קמא דנחלקו בפר ושעיר של יוה"כ.

לאור הנ"ל, יש להעיר שנראה שפסק הרמב"ם דמזים על הפרוכת הן בדם הפר ושעיר של יוה"כ הן בדם שאר חטאות הנשרפות.

במקום הקודש כי ההקטרה היא לפני הכפורת דהיינו רחוק ממקום הפרוכת.⁶ ולכן העלה לתרץ באופן מאד דומה לביאורנו בריטב"א, וז"ל (נא: ד"ה ואסתפקא):

ולי נראה דהיינו טעמא דלא סגי בפרוכת א' לצד חוץ משום הזאות שעל הפרוכת של חטאות הפנימים דיום הכיפורים ודכהן משיח ופר העלם דבר ושעירי עבודה זרה דקפיד קרא על הפרוכת דווקא בסמוך ולא סגי בשאר ההיכל כולו, אלמא בעינן דווקא אצל מקום המחיצה המבדיל בין קודש לבין קדשי קדשים כדי שיהיו ההזאות סמוך לקדשי קדשים מה דאפשר. ואי עבדינן פרוכת א' לבד כשהיה מזה עליה מבחוץ שמא עובי אמה של מקום טרקסין כלחוץ ואכתי הזאות הללו רחוקים מקדשי קדשים.

אולם אח"כ הקשה כמו שהקשינו דלא הועיל כלום בזה כי יזה הדם כנגד הפרוכת החיצונית ולעולם יהא רחוק מקה"ק. ונראה שהוא סבר דלא יתכן לומר שימשוך הפרוכת החיצונית בשעת הזאה. אולם נפגע הכתב יד כאן, ואחר קושיתו הכניס המו"ל בשוליים "כאן חסר". אך נראה שעדיין יכולים להסיק מה תירץ, דיעויין שם להלן (נד. ד"ה שנים) שחזר לכתוב בענין הצורך לב' פרוכות וכנראה התייחס לתירוץ בקיצור:

משום הזאת חטאות הפנימיות הטעונים הזאה על הפרוכת, והזאות אלו טעונים במקום הבדלת היכל מקודש הקדשים, ודילמא אויר אמה זו כלחוץ, וכי מזה על הפרוכת אכתי רחוק קרוב לאמה המקדושת קודש הקדשים כמש"ל, ולפיכך עשאוהו ב' שהם כחדא חשיבא.

⁶ הגבורת ארי מביא ב' דעות בראשונים אם הניחו הארון באמצע קה"ק (רש"י) או במערבו, רחוק ממש מהפרוכת (רשב"ם ב"ב צט. ד"ה ארון, וכן דעת הרמב"ם הל' בית הבחירה ד: א). [הגבור"א הביא רש"י כאן נב: ד"ה הגיע אבל צ"ע כי שם מבואר רק שהארון היה באמצע בין צפון לדרום, אבל לא הזכיר כלום בענין מזרח ומערב. אמנם כן מבואר במגילה י: רד"ה אינון.] אכן יש דעה שלישית בראשונים, דהיינו הריצב"א, שהניחו הארון במזרח קה"ק קרוב מאד לפרוכת (תוס' ב"ב כה: ד"ה וצבא), ואולי כן סברו התוס' ישנים. וא"כ באמת יקטיר הקטורת קרוב לפרוכת ואינו מן הנמנע שיטעה ויקטיר בתוך הקודש. אך עדיין יש להקשות כי בבית שני היה מניח הקטורת ע"ג האבן השתיה, ולכאורה האבן השתיה לא האריך לתוך הקודש. וראה להלן הערה 13.

כנראה שיטת הגבורת ארי בזה היא דשתי הפרוכות של בית שני הצטרפו להיות מערכת אחת של פרוכת. בין שניהן הן עושות כל תפקידי הפרוכת,⁷ ואז בעצם יש כאן פרוכת אחת ע"י שני וילונות. ולכן הזאת דם החטאות הפנימיות כנגד הפרוכת החיצונית אמנם נחשבת כהזאה המתייחסת לכלל החפצא של הפרוכת, וממילא כמתייחסת לקה"ק.⁸

ג. שיטה שניה של הגבורת ארי

אחרי ה"חסר כאן" הגבורת ארי הוסיף לתרוץ וכתב בעצם כמו דברי התוס' כאן.⁹ אולם לקמן (נז). הוא העיר דצ"ע בזה, כי מבואר בגמ' שם דלמ"ד דנחלקו חכמים ור' אלעזר בר' יוסי בפר העלם דבר ושעירי ע"ז, לפי החכמים בדיעבד אם נגעו בפרוכת יצא ("אם נגעו נגעו"), אבל הגמ' אינה אומרת כן למ"ד דנחלקו בפר ושעיר של יוה"כ, ונראה שנגיעת הפרוכת פוסלת. וז"ל תירוץ:

איכא למימר דלתנא קמא בשל יום הכיפורים דכתב רחמנא "וכן יעשה באוהל מועד" (ויקרא טז:טז) – היינו היכל – אי אפשר להזות אלא כנגד הפרוכת, אבל לא יגעו בפרוכת כיון דפרוכת קדושת קודש הקדשים עליו הוה ליה כאלו מזה בקודש קדשים ולא בהיכל ... והשתא אי הוי הנחת הזאות הללו בפרוכת והיו נוגעין בו דילמא קדושתו כלפנים ואין כאן הנחת הזאה באוהל מועד. מה שאין כן הזאת פר העלם דבר דרחמנא לא תלי להו באוהל מועד אלא בפרוכת כדכתיב "והיזה את פני הפרוכת" (שם ד:יז) לית לן בה אפילו אי נוגע בו אפילו אם תמצא לומר קדושתו כלפנים, דהא במשכן קדושת פרוכת היא ודאי כלפנים ואפילו הכי א"ר "והזה את פני הפרוכת" –

⁷ ובזה חלוק ב' הפרוכות שבבית שני מחד פרוכת שעוביה אמה. כי הפרוכת הפנימית מערבת לנו שניתן להתייחס לקה"ק ע"י יחוס לפרוכת, לעומת פרוכת א' שעוביה אמה, שאולי פניו נמשכו לצד חוץ.

⁸ אמנם אם דברינו נכונים אז שיטה זו של הגבורה מאד מחודשת, ולכן טפי נ"ל בדעת הריטב"א כש"כ ולומר שלפירושו משכו את הפרוכת החיצונית מלאוקים שיטתיה כשיטת הגבורה א.

⁹ ברם ראה להלן הערה 16.

ואת פני הכל במשמע, בין נוגע בו ובין אין נוגע בו. מיהו ה"מ מן התורה, ומכל מקום מדרבנן אמרו שהזאת העלם דבר ושעירי ע"ז לכתחלה לא יהיו נוגעים בפרוכת גזירה אטו יום הכיפורים, מיהו בדיעבד לא גזרינן ואם נגעו נגעו. אבל של יום הכיפורים אפילו בדיעבד נמי לא דילמא קדושתו כלפנים ורחמנא אמר אוהל מועד והוי ספיקא דאורייתא ולחומרא.

לפי הגבורת ארי, נלמד מהפסוקים שההזאות של יוה"כ צריכות להתייחס להיכל, ולכן אין להזות בפרוכת כי קדושתו כלפנים ולא כלחוץ – במשכן בתורת ודאי, ובבית שני בפרוכת חיצונית בתורת ספק. לעומת זאת ההזאות של פר הדש"צ ושעירי ע"ז מתייחסות לפרוכת עצמה, ולכתחילה רק מזים כנגד הפרוכת משום גזירה בעלמא.

מיהו יש לעיין בזה, דמהכ"ת דמותר להזות דם חטאות אלו במקום פנים? הרי שנינן בזבחים (פב:): "בעי רבא פר העלם דבר של צבור ושעיר עבודת הכוכבים שהכניס דמן לפני ולפנים מהו", ומסקינן (בפשטות) דנפסלו! אז לכאורה צריכים לחלק בין קדושת קה"ק למקום קה"ק, דאמנם הפרוכת קדושת פנים עליה, אבל עצם הפרוכת אינה במקום קה"ק דהלא היא מבדלת בין הקודש לבין קה"ק! ולכן הזאת דם הפר ושעיר של יוה"כ על הפרוכת פסולה כי אין כאן יחוס להיכל, אבל הזאת דם פר הדש"צ ושעיר ע"ז עליה כשירה כי לא נחשבת ככניסה לפני ולפנים.

ד. שיטת התוספתא והירושלמי

הבנה רביעית באופי הפרוכת נמצאת בתוספתא כפשוטה (יומא פ"ב שורות 105-106, שם 110) ע"פ התוספתא והירושלמי. וז"ל התוספתא (יומא ב:יג): "החיצונה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון. מהלך ביניהן עד שהגיע לצפון. הגיע לצפון, הפך פניו לדרום, מהלך לשמאלו עם הפרכת עד שמגיע לארון. הגיע לארון ודחף את הפרכת במתניו ונתן המחיתה בין שני הבדים" וכו'. ותמה התוספות רי"ד (נב: ד"ה ומאי) בזה דבאיזו פרוכת מדובר? אם בבית שני הלא לא היו לא ארון ולא בדים, ואם במשכן לכאורה לא היו ב' פרוכות! והניח בצ"ע. ואכן חידש התוספתא כפשוטה דלפי התוספתא באמת כבר מימות המשכן היו ב' פרוכות!

והוסיף שכן נראה מוכח מהירושלמי (ה:ד) ממה שביארו במח' בין ר' יוסי לחכמים במתניתין אם היתה פרוכת אחת או שתיים בבית שני: "מ"ט דרבנן? והבדילה הפרכת לכם' וגו' (שמות כו:לג). מה עבד לה רבי יוסי? בין קדש הקדשים שלמעלן לקדש קדשים שלמטן". ודומה לזה איתא בתוספתא (ב:יב): "ר' יוסה או' לא היה שם אלא פרכת אחת שני' "והבדילה הפרכת לכם" וגו'. אמרו לו מה ת"ל "בין הקדש ובין קודש הקדשים"? אמ' להם בין קדש העליון לקדש התחתון". הנה במתניתין ר' יוסי הביא פסוק זה כראיה לשיטתו, ולפי הבבלי דחאו החכמים כי במקדש שני נסתפקו בבית שני וכו'. אך בירושלמי ובתוספתא אף החכמים למדו את שיטתם מפסוק זה! אז נראה דמעיקר הדין הוא דבעינן ב' פרוכות, ולפי החכמים לומדים כן מגז"כ ד"והבדילה הפרכת לכם" וגו'. ופירש התוספתא כפשוטה דלמדו החכמים מהא דכפל רחמנא את מילת "פרכת", דהל"ל רק "והבדילה לכם" וגו' מאחר שכבר הזכיר הפרוכת בראש הפסוק.¹⁰

אך צ"ע לפ"ז למה הצריכו ב' פרוכות אם לא היה שום ספק. והנה יעויין בהעמק דבר (שם) דהעלה כמה קושיות בענין הפרוכת, וביניהם דביטוי "והבדילה הפרכת לכם בין הקדש לבין קדש הקדשים" נראה מיותר כי הל"ל "בין הקדש לקדש הקדשים", ועוד שקשה אם השכינה שרוייה בקה"ק אז איך היה אפשר למשה רבינו ליכנס לשם, והלא כתוב בסוף ספר שמות (מ:לו) "ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן"! ותיירץ שלומדים מהפסוק שהצריכו למקום עם קדושת-ביניים, חמור מהקודש וקיל מקה"ק.¹¹ ולפירושו זה נעשה ע"י בליטת הבדים לתוך הפרוכת, ובבית ראשון גם ע"י האמה טרקסין.¹² ומשה רבינו עמד בין

¹⁰ התוספתא כפשוטה הביא ראיה נוספת ממתניתין, שבמשנה ב' נאמר "משניטל הארון אבן היה שם" וכו', ומזה יש להבין שמשנה א' מדברת אף בזמן בית ראשון כשהארון עדיין היה במקומו. אולם יש להדגיש שזה רק לפי הירושלמי, כי הבבלי שלל את כל זה.

¹¹ והעירוני מו"ר שזה יסוד מתודולוגי במשנת הנצי"ב, שכל מקום שכתוב בכפילות "בין ... ובין" מרמז לאיזה מעמד-ביניים.

¹² רש"י (יומא נב. ד"ה טרקסין) פירש דנקרא "טרקסין" כי זה לשון פנים וחוזן, והביא כן מהירושלמי. וביאר ההעמק דבר שהיה לו "דין פנים וחוזן", כלומר מעמד-ביניים הקודש לקה"ק, ואהרן הכהן כבר היה נזהר מליכנס שם אבל עדיין אינו מקום כבוד ה'.

הבדים דוקא במקום הבליטה, כי לא יכול ליכנס ממש לפני ולפנים, ואילו אהרן הכהן לא היה יכול ליכנס אפילו לשם חוץ מביוה"כ.¹³ וכן דייק מהפסוקים בעיוה"כ עצמו (ויקרא טז: ב, ג), ע"ש.

ונ"ל שאותו יסוד עומד מאחרי המ"ד דהצריכו ב' פרוכות בתורת ודאי, שיש דין בפרוכת שצריכים ליצור קדושת-ביניים שהוא "בין הקדש ובין קדש הקדשים" ומתגשר ביניהם. ונאמר או שזה הושג ע"י עשיית ב' פרוכות (תוספתא וירושלמי) או ע"י בליטת הבדים (נצי"ב).¹⁴

סיכום

מצינו דלפי התוס' ישנים מצריכים את הפרוכת משום סיבות טכניות-מקומיות בעלמא, אבל ישנן ד' הבנות שונות המעניקות לפרוכת תפקיד מהותי. ולפי כל אחד מהם יש להדגיש את היחס בין הפרוכת לבין קודש הקדשים:¹⁵

א. הפרוכת חייבת להיות המעבר בין הקודש לקה"ק, וכנראה אפילו קובע מהי מקום קה"ק (תוספות).

ב. ע"י יחוס לפרוכת מתייחסים לקה"ק, וכאילו נכנס לשם (ריטב"א; גב"א).

ג. הפרוכת עצמה כבר יש לה קדושת קה"ק אע"פ שאינה מקום קה"ק (גב"א).

ד. הפרוכת (או פרוכות) מהווה מקום נפרד בין הקודש לבין קה"ק עם קדושת-ביניים, ומתגשרת בין ב' מקומות אלו (תוספתא וירושלמי ע"פ התוספתא כפשוטה; העמק דבר).¹⁶

¹³ לפי זה נראה שאהרן שם את כף הקטורת רחוק מהארון, כי ענן ה' היה בכל עשר עמות של קה"ק.

¹⁴ לכאורה היה אפשר לשלב את שני הגישות האלו ולומר שמאחר שניטל הארון ולא היה אמה טרקסין נצרכו לב' פרוכות בבית שני ליצור מעמד-ביניים זו.

¹⁵ ובענין זה גם יש לעיין באופי הכרובים הרקומים על הפרוכת (שמות כו: לא, לו: לה) והיחס ביניהם לכרובים על הכפורת מצד אחד ולכרובים הרקומים על יריעות המשכן (כו: א, לו: ח) מצד שני. ויעויין במשך חכמה (לו: ח) שדייק מלשון הפסוקים שתכלית הכרובים של הפרוכת שונה ביסודה מהכרובים של היריעות, ושדוקא הכרובים של הפרוכת מתייחסים לכרובים שבארון.

¹⁶ אולי זו באמת ג"כ דעת הגבורת ארי בתירוצו השני, אלא דהוא סבור דאין רווח מסויים למקום זה אלא שהפרוכת חייבת להיות בדיוק על המיצר בין הקודש לקה"ק, ומיצר זו יש לו קדושת-ביניים. ולכן אין להקשות כמו שהקשו התוס' ליעשות פרוכת שעוביה אמה, וכן אין להקשות איך הזאות על הפרוכת אינן מתייחסות להיכל אבל גם אין בהן

ויש להעמיק קצת, דנראה שא"א להעביר פתאום ממקום ההיכל, שסתם כהנים נכנסים לשם יום יום, למקום קה"ק עם קדושתו הנוראה, המקום אשר בו ממש מקויים "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ושום אדם לא יכנס חוץ מכ"ג ביוה"כ, שנחשב כמלאך ה' צבאות. ולזה נצרך את הפרוכת, א' למסוך את קה"ק, אבל יותר מזה לשרת כמעבר בינו לבין שאר ההיכל וכמאפשר להתייחס לקה"ק אע"פ שהוא מן הנמנע להתייחס לשם במישרין.

ב. וסכת על הארץ את הפרוכת

שני דינים בפרוכת

והנה כמה מהאחרונים העלו דיש ב' דינים שונים בפרוכת, א' להבדיל בין הקודש לבין קה"ק; ב' למסוך על הארון בפרט ולהבדילו.¹⁷ עיקר הוכחתם באה מתורה שבכתב, ובפרט עיין בספר תורה שלמה (מילואים לפרשת תצוה ס' י"ח) שהאריך בזה וליקט הרבה פסוקים המדגישים את היחס בין הפרוכת לבין הארון. יוצא מהם שהפרוכת מבודלת וממסכת את הארון (שמות כז:כא, ל:ו, מ:ג), שכיסו הכהנים את הארון ע"י הפרוכת בשעת ניסיעת ישראל במדבר (במדבר ד:ה), ושהיא נקראת "פרוכת המסך" (שמות מ:כא) ואפילו "פרכת העדות" (ויקרא כד:ג).

בנוסף לזה, א' מהאחרונים (כעת אינני זוכר מי) הוכיח שיש דין בפרוכת לסוך על הארון מגמ' סוכה (ז:), דנחלקו ר' יאשיה וחכמים אם הסוכה נפסלת מדין חמתה מרובה מצילתה אם החמה באה מחמת הדפנות ולא מחמת הסכך. ר' יאשיה פוסלה, דכתיב "וסכת על הארץ את הפרוכת" (שמות מ:ג) – הרי הפרוכת, דהיינו מחיצה, נקרא 'סככה', וא"כ אף מחיצות הסוכה צריכות לנהוג כמו סכך ליצול מן החמה. ברם החכמים דוחים את זה, ולומדים מן המקרא דנתחייבו לכוף את החלק העליון של הפרוכת כדי לסכך ממש על הארון. וא"כ מוכרח שהפרוכת נצרכת לא רק

פסול של כניסה לפני ולפנים. ברם אף שודאי ניתן להבין כן ממש"כ בדף נא:, נראה יותר מדברים בדף נז. שממש יש לפרוכת קדושת פנים, וכש"כ לעיל.

¹⁷ עיין למשל במנחת אברהם (יומא נא:): בשם הגרי"מ פינשטיין ובקונטרס עיוה"כ (יט: הערה 13).

להבדיל בין הקודש לקה"ק, דלזה לא בעינן אלא מחיצה גרידא, אלא שצריך להתייחס לארון ולסכך עליו. רואים את זה בפרט בנסיעות במדבר שממש כיסו את הארון עם הפרוכת, אבל גם אחר שהקימו את המשכן הרי כפו את הפרוכת להשתמש כעין סוכך לארון.¹⁸

חידוש התורה שלמה והגרי"ד

ואמנם גם התורה שלמה וגם הגרי"ד מרחיקים לכת בחילוק בין שני דינים אלו, דעיקר דין פרוכת נאמר דוקא בחלק שכנגד הארון. שניהם הביאו מהתורת כהנים (דבורא דחובא ג'י) דחייבים להזות דם פר הדש"צ ופר כ"מ דוקא כנגד בין הבדים מדכתיב "את פני פרכת הקדש". ועל זה כתב התורה שלמה בזה"ל: "הרי מזה ג"כ אפשר לדייק שרק הפרכת שהיתה נגד הארון הי' לה שם פרכת הקדש ולא שאר הפרכת. וע"כ דשאר הפרכת היתה עליה שם מחיצה, וחלק זה שימש בתור מסך לארון והי' עלי' שם פרכת הקדש".¹⁹ ובדומה לזה ביאר הגרי"ד: "אין דין פרוכת אלא למה שכנגד הארון, דהיינו בין הבדים, והשאר אינו אלא כותל ביסודו. דבחלוחה, הפרוכת הינה פרוכת הארון, ואף שלא היתה מונחת ממש על הארון, אופיה היסודי הוא כפרוכת הארון". ועוד כתב להוכיח הכי: "ולכן באמת היו בדיו בולטים לתוכה וכמפורש בסוגיה לקמן (נד.). הדבר אף משתקף במנהגנו לשים פרוכת על ארון הקדש".

שיטת הרמב"ם

אולם לענ"ד חילוק זה לא ניתן להאמר בדעת הרמב"ם, וזה יוצא מכמה מקומות:

¹⁸ הגרי"ד הביא ראייה נוספת מהצורך שבדי הארון יבליטו לתוך הפרוכת. וראה להלן הערה 23.

¹⁹ הדיון המרכזי של התורה שלמה הוא במעמד הפרוכת שבבית ראשון, כי כאמור לעיל (הערה 1) שנינן בב"ב (ג): "גמירי כולהו בבנין או כולהו בפרוכת", אבל נראה מוכח מכמה מקומות בתושב"כ ובתושב"ע דאף בבית ראשון עשו פרוכת ממש בפתח שבאמה טרקסין. ולכן יצא התורה שלמה להוכיח שהגמ' בב"ב עסוק דוקא במחיצה, וכזה אמרינן או בבנין או בפרוכת, אבל בדין שני למסוך על הפרוכת בעינן פרוכת ממש. וראה ההערה להלן.

א. הרמב"ם הביא יסוד דין פרוכת בהל' בית הבחירה (ד: ב) וז"ל שם:

בבית ראשון היה כותל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים עביו אמה, וכיון שבנו הבית שני נסתפק להם אם עובי הכותל היה ממדת הקדש או ממדת קדש הקדשים לפיכך עשו קדש הקדשים עביו עשרים אמה תמימות ועשו הקדש ארבעים אמה תמימות והניחו אמה יתירה בין הקדש ובין קדש הקדשים ולא בנו כותל בבית שני אלא עשו שתי פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהיה בראשון, אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד שנאמר והבדילה הפרכת לכם וגו'.

הרי הפסוק שהביא הרמב"ם לקבוע דין פרוכת הוא "והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים", ואילו לפי התורה שלמה פסוק זה התייחס דוקא ל"שם מחיצה", ואינו קשור לארון כלל!²⁰

ב. הרמב"ם מתייחס לפרוכת כמה פעמים בחיבורו, וכמעט בכל מקום הוא חוזר ומדגיש שהפרוכת מבדלת בין הקודש לבין קה"ק (בית הבחירה ג: יז, שם ד: ד, כלי המקדש ז: טז, מעשה הקרבנות ה: ג). ונראה ברור מזה דכל הפרוכת יש לה "דין פרוכת" כי כולה מבדלת בין הקודש לבין קה"ק, ועוד שעצם הגדרת שם פרוכת היא מה שמבדיל בין הקודש לבין קה"ק!

ג. באמת נראה שהרמב"ם אינו פוסק כמו התו"כ להצריך הזאת דם פר הדש"צ ופר כ"מ כנגד בין הבדים, אלא כשר כנגד כל הפרוכת.²¹ אמנם

²⁰ עיין בחידושי מרן רי"ז הלוי (יומא עמ' 38) שג"כ הבין מזה שהפרוכת בבית ראשון היתה לה דין פרוכת לגמרי. ע"ע בכסף משנה שם שחידש שלפי הרמב"ם לא היה שום פרוכת בבית ראשון, ועיין מה שתמה עליו היעב"ץ (הובא בספר ליקוטים במהד' פרנקל). ולגבי תמיתה התורה שלמה מב"ב (ג:), יש להעיר שמעולם הרמב"ם לא הביא את דברי אב"י ד"או כולהו בבנין או כולהו בפרוכת" ובאמת נראה דלא סבר שיש כאן איזה דין ממש. ועיין במאירי (יומא מז. ד"ה ונשוב לדברינו) שביאר שכל זה היה לנוי בעלמא, דאינו נאה לעשות המחיצה בבנין עד ל' אמה והשאר בפרוכת, ואולי זה מעין סברת הרמב"ם. [ולכאורה אין פגימה בנוי בעשיית פרוכת רק במקום פתח הבנין, דזה מנהג העולם.]

²¹ כבר עמדו האחרונים על זה והעלו כמה הסברים למה הרמב"ם דחה את התו"כ. עיין למשל במלבי"ם (ויקרא אות רכב) ובחזון יחזקאל (קרבנות ו: ג).

ביחס להזאות של יוה"כ כותב שצריך להזות "כנגד הארון" (עיוה"כ ד:ב), ונעמיק בזה בהמשך, אך בהזאות של פר הדש"צ ופר כ"מ סתם פוסק שמזה דמם "על הפרוכת המבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים" (מעשה"ק ה:יג). הרי אין שום רמז כאן להזות כנגד הארון, ועוד חזר להגדיר הפרוכת כמבדלת בין הקודש וכו'.

ולכן נראה יותר לומר בדעת הרמב"ם שאמנם הפרוכת מבדלת בין הקודש לקה"ק, וג"כ מתייחסת לארון בפרט כמסך ולכן נקרא "פרוכת העדות", אבל שני דברים אלו נובעים מיסוד אחד. שהרי שהפרוכת מהווה הגבול לקדושת קה"ק, אבל הגרעין היסודי של הקה"ק הלא הוא הארון, מקום לוחות העדות והשראת השכינה, וי"ל שהארון עצמו קובע קדושת קה"ק.²² וא"כ בתור מבדלת בין הקודש לבין קה"ק הפרוכת ג"כ מתייחסת באופן מיוחדת ליסוד קה"ק, דהיינו הארון, וממילא בשעה שפירקו המשכן עדיין הצריכו לפרוכת לכסות את הארון – מדין "והבדילה בין הקדש ובין קדש הקדשים" ! וא"כ כל הדברים שאמרנו לעיל בסוף חלק א' בענין היחס בין הפרוכת לקה"ק ניתן לומר בפרט בענין היחס בין הפרוכת לארון: קדושת הארון דורשת מסך תמידי אבל ג"כ צריכים איזה אמצעי להתייחס אליו, וכ"ז נעשה ע"י פרוכת הקודש.²³

ג. והזה אתו על הכפרת ולפני הכפרת

יסוד הגר"ח:

החילוק בין הזאות על הפרוכת להזאות על מזבח הפנימי

מאחר והבהרנו את היחס בין הפרוכת לקה"ק והארון, יש לעיין באופי ההזאות הנעשות עליו, ובפרט בעבודת יוה"כ. והנה צריכים להתחיל בזה עם יסוד שקבע מרן הגר"ח בדעת הרמב"ם. תנן ביומא (ס.)

²² ועיין בחידושי הגר"מ והגר"ד (הלי' כלה"מ ב:יב) שהוכיחו ששאר כלי המקדש שאפו מהיותם במקומם במקדש, ובשעה שאינם במקומם הופקע מהם "שם מנורה" וכו', ואילו חלות שם ארון אינו תלוי כלל בעמידתו במקומו במקדש (ולכן פוסק הרמב"ם דמצות נשיאה על הכתף נאמרה לדורות רק בארון ולא בשאר כלים). הנה לדברינו יש להוסיף שלא רק שהארון לא שאף ממקום קה"ק, אלא שההיפך הוא הנכון.

²³ אבי מורי שליט"א הציע בצורך שבדי הארון יבליטו בפרוכת שזה בא להדגיש את היחס בין הפרוכת לארון, ושהארון הוא הקובע לקדושה של לפני ולפנים.

"כל מעשה יוה"כ האמור על הסדר, אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה כלום". ובכרייתא שם נחלקו בהגדרת הדברים האמורים על הסדר. לפי ר' נחמיה זה כלול כל עבודת בגדי לבן, ואילו לפי ר' יהודה זה כלול רק עבודת בגדי לבן שנעשית "מבפנים", דהיינו לכאורה בקה"ק, וכ"פ רש"י שם.

אולם דעת הרמב"ם אינו כן, דז"ל (עיוה"כ ה:א): "כל עבודות שעובד בבגדי לבן בפנים בהיכל צריך לעשותן על הסדר שביארנו, ואם הקדים בהן מעשה לחבירו לא עשה כלום". ושם ה"ד: "הקדים דם השעיר לדם הפר בקדש הקדשים, יזה מדם הפר כמצותו, ואחר כך יביא שעיר אחר וישחוט אותו ויזה מדמו בקדש הקדשים כמצותו, ויפסל הראשון. הקדים דם השעיר לדם הפר במתנות שבהיכל על הפרוכת, יחזור ויזה מדם השעיר פעם שנייה לאחר דם הפר". ותמה עליו הלחם משנה איך ההזאות שבהיכל נחשבות כדברים הנעשים מבפנים, שהרי גרסינן בהדיא בזבחים (מ.) דלפי ר' יהודה ישנן הזאות של פר כ"ג דסדרן אינן מעכבות. ולכן יסד הגר"ח (עיוה"כ ה:א) דיש לחלק בין ההזאות שבהיכל, שההזאות על המזבח נחשבות כעבודה של חוץ, אבל ההזאות על הפרוכת הן חלק מעבודת פנים, ודוקא בהן סדרן מעכבת. והגר"ח הוכיח כן מהשקו"ט ביומא דף מ. ועיי"ש.

סברת הרמב"ם לפי הגר"ח: שתי גישות

ברם לא ביאר הגר"ח מהי הסברא לחלק כך בין ההזאות האלו. שהרי בשיטת רש"י ניחא, דמובן למה ליחשב רק ההזאות על הכפורת כ"דברים הנעשים מבפנים" וכל ההזאות שבהיכל כ"דברים הנעשים מבחוץ". אבל למה לחלק בין ההזאות על הפרוכת להזאות על המזבח, אשר כולן נעשות בתוך ההיכל?

והנה יש להצביע על שתי גישות עקרוניות, וכבר עמד הגרי"ד על שניהם במקומות שונות בשיעוריו:²⁴

א. לחלק בין המקומות, ולבאר שבאמת מקום ההיכל מתפצל, ומקום המזבח מובדל לגמרי ממקום הפרוכת.

²⁴ מ. ד"ה על כל פנים; נו: ד"ה תנו רבנן.

ב. לחלק בין המקומות שאליהם העבודות מתייחסות, שאע"פ שכל ההיכל מקום אחד הוא, ההזאות של הפרוכת מתייחסות לקה"ק ולכן נחשבות כדברים הנעשים מבפנים ולעומת ההזאות של המזבח.²⁵

שתי תמיהות על הגישה הראשונה

אולם לענ"ד יש להביא ב' הוכחות נגד הגישה הראשונה, שמקום ההיכל מתפצל בין מקום פנים למקום חוץ.

א. יש לעיין המשך הסוגיא בזבחים (פב--פג). שראינו לעיל:

בעי רבא פר העלם דבר של צבור ושעיר עבודת כוכבים שהכניס דמן לפני ולפנים מהו: מי אמרי' אל הקודש פנימה' כל היכא דקרינן אל הקודש קרינן ליה פנימה כל היכא דלא קרינן אל הקודש לא קרינן פנימה, או דלמא שלא במקומן הוא? ואם תימצי לומר שלא במקומן הוא, פר ושעיר של יום הכיפורים שהזה מדמן על הבדים והוציאן להיכל והכניסן מהו: מי אמרינן מקומן הוא או דלמא הואיל ונפק נפק? ואם תימצי לומר הואיל ונפק נפק, הזה מדמן על הפרכת (פג.) והוציאו למזבח והכניסן מהו: הכא ודאי חד מקום הוא או [דילמא] יציאה קרינא ביה? תיקו.

פשוט שהפסול בבעיה הראשונה (הכניס דם פר הדש"צ ושעיר ע"ז לפני ולפנים) הוי משום הכנסה שלא כדין, אך נחלקו הרמב"ם והראב"ד בשאר הבעיות (פסוה"מ ב:יד):

פר העלם ושעיר ע"ז שדמם נכנס להיכל, אם הכניסו לקודש הקדשים נפסל שבמקום זה פנימה של מקומן הוא, וכן פר ושעיר של יום הכפורים שדמם נכנס לקודש הקדשים אם הכניס דמם לקודש הקדשים והזה ממנו והוציאו להיכל וחרו והכניסו לקודש הקדשים נפסל ואינו גומר ממנו הזיות שבקודש הקדשים כיון שיצא יצא, וכן אם גמר הזיות שבקודש הקדשים

²⁵ במקום אחר (נו: ד"ה תא שמא) הגרי"ד הביא נוסח הפכי בשם אביו הגר"מ שבאמת כל ההיכל "פנים" הוא, אבל ההזאות על המזבח מתייחסות לחוץ אע"פ שהוא עומד בפנים, וזה ע"פ הפסוק "ויצא אל המזבח" (טז:יח). מיהו קשה לי קצת כי המשך הפסוק הוא "ויצא אל המזבח אשר לפני ה'".

והוציאן להיכל, והזה מקצת הזיות והוציאן חוץ להיכל וחזר והכניסן להיכל, אינו גומר הזיות שבהיכל, שכיון שיצא הדם חוץ למקומו נפסל.

השגת הראב"ד: א"א אני איני סובר כפירושו, כי הסוגיא שלו דומה דמשום יציאה הוא הפסול, והענין אינו כן אלא משום ביאת פנים. הילכך צריך לפרש הבעיא: פר ושעיר של יום הכפורים שהזה דמם על הבדים והוציאן להיכל כדינו וחזר והכניסן לפני ולפנים נפסלו מלהזות על הפרוכת או לא? מי אמרינן מקומו היה ואינו נפסל בו או לא? ואם תמצי לומר כיון דנפק נפק ושוב לא נקרא מקומו, מפרוכת למזבח הזהב שהכל בהיכל מהו: הא ודאי מקומו הוא או דילמא יציאה כתיבא ביה 'ויצא אל המזבח' וכי הדר עייל ליה לבית הפרוכת 'ובא' קרינן ביה?

הראב"ד הבין שגם כאן הפסול הוי משום הכנסה, שמכיון שיצא חוץ לקה"ק אין לחזור לשם, וכמו כן מכיון שיצא ממקום הפרוכת אין לחזור לשם. ואמנם היתרון בפירושו ברור, שלפי זה כל הבעיות בגמ' הווינן בענין הכנסה שלא כדין, וצ"ע למה הרמב"ם לא הבין כן אלא שהמשך הגמ' הופכת לשאול בענין יציאה שלא כדין.²⁶ ונראה שחידוש אחר בפירוש הרמב"ם מגלה מהי סברתו, דהנה הבעיה השלישית בגמ' היתה "הזה מדמן על הפרוכת והוציאו למזבח והכניסן מהו", ולכאורה זה מזבח הפנימי, וכמו שכתב הראב"ד. אך חידוש הרמב"ם שזה מזבח החיצון, ושבאמת כוונת הגמ' היא שהוציא את הדם מחוץ להיכל. ולכאורה הרמב"ם פירש כן כדי למנוע מהחידוש שנאלץ הראב"ד לומר בבעיא שלישית, דאולי "ויצא אל המזבח" (ויקרא טז: יח) מחדש שהולכת דם הפר והשעיר של יוה"כ מהפרוכת למזבח הפנימי נחשב כ"יציאה" וכן ההיפך נחשב כ"ביאה". לפי הרמב"ם זה א"א לגמרי, ולכן צריכים לפרש ששואלים אם הוציא הדם מן ההיכל למזבח החיצון מהו, וא"כ לכאורה שואלים בענין יציאה שלא כדין, דמעולם לא ה"ל לצאת מן ההיכל.

אולם הגע עצמך, לו סבר הרמב"ם שההיכל מתפצל לשני מקומות, ולכן ההזאות על הפרוכת הן "מבפנים" וההזאות על המזבח הן "מבחוץ",

²⁶ וע"ע בתמיהות החזקות של המהר"י קורקוס והלחם משנה על אתר.

לא היה דוחה הבנת הראב"ד שהסתפק הגמ' בכניסה ממזבח הזהב לפרוכת; אדרבא, זה היה ראייה נפלאה שמקום ההיכל מתפצל! אלא נראה דהניח הרמב"ם כדבר פשוט שכל ההיכל מקום אחד הוא, לכאורה הה"נ לגבי ההזאות.

ב. הגמ' להלן (ס.ו-ס): מעלה הו"א שמקורו של ר' יהודה לצמצם עיכוב סדר עבודת יוה"כ לדברים הנעשים מבפנים הוא ע"פ גזה"כ: "והיתה זאת לכם לחוקת עולם אחת בשנה" – רבי יהודה סבר מקום שמתכפרין בו פעם אחת בשנה". והנה, אם ההזאות על הפרוכת כלולות ב"דברים הנעשים מבפנים" אז ע"ע בזה, שהרי אינו בהכרח שיתכפרו במקום זה פעם אחת בשנה בלבד! שאם יוקרב פר הדש"צ או שאר חטאות הנשרפות בשנה זו אזי יתכפרו במקום הפרוכת פעם שנית! והחילוק בין ההזאות על הפרוכת להזאות על מזבח הפנימי אינו מובן. אמנם הו"א זו נדחית (כי "אטו לר' יהודה מקום כתיב"), אז אולי י"ל בדוחק דלפי הו"א זו ר' יהודה מצמצם הגדרת "דברים הנעשים מבפנים" להזאות שבין הבדים ואילו למסקנא זה נרחב לכלול הזאות שעל הפרוכת, אבל באמת משמע מהגמ' שלא נחלקו כלל בהיקף שיטת ר' יהודה אלא במקורו בלבד. וא"כ לפי הגישה ששיטת הרמב"ם מבוססת על פיצול במקום ההיכל, הו"א זו אינה מובנת.

שלש הוכחות לגישה השניה

והנה ע"פ הנ"ל יש לחזור ולדון בגישה השנייה שהעלינו, שההזאות על הפרוכת נחשבות כדברים הנעשים מבפנים משום שהן מתייחסות לקה"ק אע"פ שאין פיצול מקומי בין הפרוכת למזבח הפנימי. באמת זה מאד מתבקש ע"פ כל דברינו לעיל בענין היחס בין הפרוכת לבין הקה"ק והארון והאפשרות שהפרוכת היא האמצעי להתייחס אליהם. הגר"ד הביא הוכחה אחת לגישה זו, ונוסיף עוד שנים:

א. הזאות כנגד הארון

ראינו לעיל שאע"פ שלפי התו"כ ההזאות של הפרוכת בפר הדש"צ ופר כ"מ נעשות כנגד בדי הארון, הרמב"ם רק כתב שמזים דם קרבנות אלו "על הפרוכת" (הל' מעה"ק ה:יג), ואילו בהל' עיוה"כ (ד:ב) כתב שמזים

דם הפר ודם השעיר "כנגד הארון". וכבר עמד על זה המשנה למלך (הל' מעה"ק שם) אבל לא תירץ למה הרמב"ם מחלק כן.

וביאר הגרי"ד בזה²⁷: "נראה שמכיון שדמם מוזה בקדש הקדשים, אזי אף להזאות הפרוכת יש זיקה ללפני ולפנים, וקיומן קשור בארון ומקומו". בדם הפר ודם השעיר, דוקא מזים כנגד הארון כי זה בא להמשיך העבודה שמבפנים שהתחילה עם ההזאות של בין הבדים. ומזים על הפרוכת כנגד הארון כדי להתייחס ללפני ולפנים.²⁷ ודייק הגרי"ד כן ממש"כ הרמב"ם שמזים "על הפרוכת כנגד הארון". [ויש להוסיף שהרמב"ם כפל לשונו לכתוב כן פעמיים, אצל הפר וגם אצל השעיר]. אמנם מבחינה מקומית הכה"ג עומד בהיכל בהזאותיו על הפרוכת, אבל זה עדיין נחשב כהמשך עבודת פנים, כי מתייחסים לארון ע"י הזאה על הפרוכת כנגד הארון. אך בהזאות על מזבח הפנימי הכה"ג כבר מנותק מהקה"ק ולכן הזאות אלו הן חלק מהדברים הנעשים בחוץ, וכש"כ הגר"ח.

והנה לפי זה יש ליישב מה שהקשינו לעיל מההו"א שמקורו של ר' יהודה הוא "אחת בשנה – מקום שמתכפרין בו פעם אחת בשנה". די"ל שאע"פ שמזים על הפרוכת יותר מפעם אחת בשנה, רק מזים פעם אחת דוקא כנגד הארון בתור התייחסות לארון וכהמשך ההזאות של לפני ולפנים ממש.²⁸

ב. מקום עמידת הכה"ג

ר' נחמיה (יומא נח:) מחלק בין מקום עמידת הכה"ג להזאת דם פר ושעיר של יוה"כ על הפרוכת למקום עמידתו להזאת פר הדש"צ וכדו',

²⁷ לאור הצעת אבי מורי (לעיל הערה 23) אפשר להבין שהזאות כנגד הארון באות להתייחס לא רק לעצם הארון אלא לקה"ק בדרך כלל, כי בליטת הבדים באה לסמל שהארון הוא היסוד לקדושת כל קה"ק.

²⁸ עוד חילוק בין ההזאות על הפרוכת בחטאות של יוה"כ לבין שאר החטאות נמצא בירושלמי (יומא ה:ד), שאולי דוקא ההזאות של יוה"כ חייבות ליגע בפרוכת! דגרסינן שם "הכל מודין בפר משיח ועדה שאינו צריך שיהא נוגע; מה פליגי, בפר ושעיר של יום הכיפורים. אית תני צריך שיהא נוגע, אית תניי תני אינו צריך שיהא נוגע". כך הבינו המח' בין ר' אלעזר בר' יוסי לחכמים. ברם אע"פ שחילוק זה יפה לדברי הגר"ח, דיש לבארו במקביל לביאור הגרי"ד לגבי הזאה כנגד הארון, כבר הערנו שלפי הרמב"ם ננראה לעולם מזים על הפרוכת (הערה 5).

שביוה"כ הוא עומד אצל הפרוכת ואילו בשאר חטאות פנימיות הוא עומד מאחורי מזבח הפנימי. ודברים הובאו בשתי ברייתאות עם שתי דרשות שונות. לפי הברייתא הראשונה הו"א שאף ביוה"כ יעמוד מאחורי המזבח, אלא דכתב רחמנא אחרי ההזאות על הפרוכת "ויצא על המזבח" ללמד שלפני כן עמד לפני המזבח אצל הפרוכת. ולפי הברייתא השנייה הו"א שאף בשאר חטאות פנימיות יעמוד אצל הפרוכת, אלא דכתב רחמנא לגבם "ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים לפני ה'" ללמד שדוקא המזבח עומד לפני ה' ולא הכהן.

אינו מבואר איזו דרשה נוקט הרמב"ם, אבל ממ"נ חילוק זה מובן היטב לאור דברינו. דוקא בעיוה"כ ממשיכים את עבודת פנים, ולכן צריך לעמוד אצל הפרוכת כדי להתייחס ממש לארון ולקה"ק. ולעומת זאת בשאר חטאות פנימיות אולי מתייחסים במידה מסויימת לקה"ק, אבל במרחק רב יותר וברמה נמוכה יותר, ולכן צריך לעמוד מאחורי המזבח כדי שיפסיק בינו לבין הפרוכת ולהזות את הדם מרוחק.

ואמנם נראה שלפי הברייתא השניה יש הוכחה נוספת לדברינו, שלכאורה יוצא שאם הכהן יעמוד לפני המזבח ואצל הפרוכת, ייחשב כעומד "לפני ה'". ועמידה לפני ה' הרי הוא המוסג המרכזי של העבודה לפני ולפנים ביוה"כ!²⁹

ג. מקורו של הרמב"ם להזאות על הפרוכת

לענ"ד נראה שהראיה ההכי בולטת לחילוק הגר"ח באה ממקור הרמב"ם להזאות על הפרוכת. שנינן ביומא (נו:): "תנו רבנן 'וכן יעשה לאהל מועד' – מה תלמוד לומר? כשם שמזה לפני לפני כן מזה בהיכל. מה לפני לפני אחת למעלה ושבע למטה מדם הפר כך מזה בהיכל" וכו'".

²⁹ הביטוי "לפני ה'" חוזר כמה פעמים בפרשת עיוה"כ בפרשת אחרי מות, ומגיע לשיאו כמובן עם הפסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (טז:ל). הגר"ז (יומא עמ' 32) ביאר בדעת הרמב"ם (הל' עיוה"כ א:ז) שזה המקור שצריכים לתת את המחטה של קטורת דוקא לפני הארון, כלומר בין הבדים. ושמעתי ממור"ר בשם הגר"ד שלפי הרמב"ם היסוד של כל עבודת הקטורת ביוה"כ הוא העמידה לפני ה', ועיין באגרת הנ"ל להגר"ז (אגרות הגר"ד תמידין ומוספין ג:ג). ואכמ"ל.

רוב המפרשים הבינו מזה שלומדים את עצם הדין של הזאות על הפרוכת מ"וכן יעשה לאהל מועד".

אולם לא נראה כן דעת הרמב"ם, שכן כתב (עיוה"כ ג:ה) וז"ל:
 מזה תחילה מדם הפר שמונה הזיות בקדש הקדשים בין בדי הארון קרוב לכפורת בטפח, שני' ולפני הכפורת יזה' ... ואחר כך מזה מדם השעיר בין בדי הארון ... וחוזר ומזה בהיכל על הפרוכת מדם הפר שמונה. אחת למעלה ושבע למטה. שכן נאמר בדם הפר על הכפורת ולפני הכפורת'. ומונה כדרך שמנה בפנים".

הרי משמע שהמקור להזות על הפרוכת הוא ממאי דכתיב "על הכפרת ולפני הכפרת"! ועיין בלחם משנה על אתר שתמה שהיה לו להביא "וכן יעשה לאהל מועד" ודחק לפרש שבאמת "על הכפרת ולפני הכפרת" אינו המקור להזאות על הפרוכת אלא להזות כמו שמזה על הכפורת, אחת למעלה ושבע למטה. אבל מלבד שהלחם משנה עצמו הורה שמאד קשה לפרש דברי הרמב"ם כן, הרי ממש מפורש בפירוש המשניות (מנחות ג:ו) ד"על הכפרת ולפני הכפרת" הוא המקור גם לגוף ההזאות על הפרוכת:

הזאות של יום הכפורים בפנים הם ארבעים ושלש הזאות, מהם על הבדים שש עשרה שמנה מדם הפר ושמונה מדם השעיר, וכך גם על הפרוכת שמונה מדם הפר ושמונה מדם השעיר לפי שאמר בהם על הכפרת ולפני הכפורת יזה שבע פעמים, רצה בזה שבע בפנים בין הבדים וזהו על הכפרת ושבע על הפרוכת וזהו לפני הכפורת, ועם כל שבע מהן אחת למעלה כמו שבארנו ביומא, וכו'.

כלומר לומדים מהפסוק "ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים" שיש להזות ז' פעמים על הכפורת ואז ז' פעמים "לפני הכפרת", דהיינו על הפרוכת. וא"כ כמעט מפורש כדברי הגר"ח והגרי"ד, שההזאות על הפרוכת הן חלק מהדברים הנעשים מבפנים, וזה חלק מעבודת פנים משום שמתייחסים לארון ע"י הזאות על הפרוכת, שאפילו נקראו הזאות "לפני הכפרת" בתשוב"כ. והנה אף המים חיים על אתר תמה על הרמב"ם כמו שתמה הלחם משנה, אבל הוסיף להקשות "ועוד דקאי בהיכל ואיתי קרא דלפני ולפנים"! אולם לפי

הנ"ל זה אינו מן התימא אלא גוף היסוד, שאע"פ שהכהן עומד בהיכל, ההזאות על הפרוכת הן ההמשך של העבודה דלפני ולפנים!

סיום: התקדמות עבודת יוה"כ מקה"ק למציאות החיצונית

הנה הרבה פעמים שמעתי ממו"ר הגר"מ רוזנצווייג שליט"א שיש מתח יסודי ביוה"כ. שמצד אחד יום הצום צריך להיות מיוחד לגמרי, "אחת בשנה", כולו לה', בו אנו נוהגים כמלאכים ולא כבני אדם, והכהן הגדול יכול ליכנס לפני ולפנים ולעמוד לשרת לפני הענן שמעל הכפורת; ואילו מצד שני חוויית היום צריכה להשפיע על חיינו לאורך כל ימות השנה. ואכן אף הגרש"ר הירש כתב דברים דומים בפירושו, ועי"ז ביאר סדר הזאת הדם של עיוה"כ, שמתחילים עם ההזאות שבקה"ק, דהיינו שיא הקדושה ותמציתו של עיוה"כ, ואז מתקדמים כלפי חוץ לסמל ההתקשרות בין מה שקרה לפני ולפנים למציאות החיצונית (ויקרא טז:טז).

ומעתה יש להבין את חשיבות ההזאות על הפרוכת במערכת זו כנקודת המפנה בסדר העבודת היום. ההזאות של לפני ולפנים אינן מנותקות משאר העבודה, כי אף ההזאות על הפרוכת הווין חלק מעבודת פנים. אמנם תהליך היציאה התחילה, וכעת הכה"ג עומד בתוך ההיכל, אבל עדיין נחשב כעומד "לפני ה'" מחמת יחוסו לפרוכת, והזאותיו עליה הן הן הזאות "לפני הכפרת". ואח"כ הוא ממשיך לצאת אל המזבח להזות עליו, ואז יוצא מתוך ההיכל.³⁰ ³¹ וא"כ המעבר מעולם הארון והכפורת

³⁰ לאור הנ"ל יש לדון במעמד מזבח הזהב וההזאות עליו. תיאור מקומו במקרא מאד מעניין: "ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארץ העדת לפני הכפרת אשר על העדות אשר אועד לך שמה" (שמות ל:ו) – הרי מדגישים את יחוסו של המזבח לפרוכת ולכפורת, ולתפקידי הארון כבית ללוחות וכמקום השראת השכינה. ועיין ברש"י והרמב"ן על אתר. בהערות לרש"י במהדורת "תורת חיים" הביאו נוסח אחר בזה"ל: "שמא תאמר משוך הרבה מבחוק, ל"ל לפני הכפורת, סמוך לכפורת משליש הבית ולפנים", ואף שזה לא נראה כגירסא הנכונה, העירו שאמנם כך פוסקים. וזה מדגיש את ההיררכיה בזה, שצריכים למשוך את המזבח במרחק מסוים מן הפרוכת אבל לא במרחק רב. ובהקשר זה עוד יש לעיין בהיחס בין הקטורת של כהש"כ הנקטרת על המזבח הפנימי להקטורת של לפני ולפנים הנקטרת לפני הכפורת, ואכמ"ל.

³¹ גם יש לדון במעמד שפרכת שיריים של דמים אלו על יסוד מזבח החיצון ולעיין אם זה אולי נחשב כתחנה אחרונה בהתקדמות מלפני הארון החוצה. ועיין בירושלמי

לעולם החיצוני הושג ע"י ההזאות על הפרוכת, שבכ"א מבדלת בין הקודש לקה"ק וגם מגשרת ביניהם.

(יומא ה:ו, וע"ע ס: בתלמודא דידן) דנחלקו התנאים אם לומדים מ"וכלה מכפר" (ויקרא טז:ז) דשפיכת שיריים של פר ושעיר של יוה"כ מעכבין או לא, ולכאורה נחלקו דוקא בחטאות של יוה"כ, השייכים לפסוק זה.